

2. Možnosti interpretace výsledků šetření

a) Výběrový soubor

Rozsah a charakter výběrového souboru šetření o vzdělávání dospělých měl splňovat požadavek Eurostatu na věrohodnost dat získaných po dopočtu na **základní soubor, tj. na populaci ČR ve věku od 25 do 64 let** (dále také „referenční věk“).

Co se rozsahu **výběrového souboru** týče, mělo být šetření provedeno na výběrovém vzorku obyvatel, který by zaručoval efektivní rozsah výběru alespoň 5 000 osob. Aby bylo daného efektivního rozsahu výběru – tím se v zásadě rozumí počet úspěšně vyšetřených respondentů - dosaženo, musel být skutečně provedený výběr značně vyšší. Toto navýšení odpovídalo předpokládanému souhrnnému působení nepříznivých vlivů, v jejichž důsledku obvykle bývá počet získaných a využitelných dotazníků v rámci šetření nižší než počet vybraných respondentů.

Mezi zmíněné nepříznivé vlivy patří tzv. administrativní odpad (neobydlené či neexistující byty), nonresponse (nezastižení respondenta, odmítnutí rozhovoru), tzv. design effect (vliv použitého způsobu výběru v porovnání s prostým náhodným výběrem) či vliv zprostředkovaného výběru cílové jednotky (respondenta či referenční osoby). Poslední vliv je složitější povahy, spočívá v tom, že respondenty jsou osoby, které jsou členy vybraných domácností. Stupeň homogenity těchto domácností však může být rozdílný, a proto v různé míře vyhovuje či nevyhovuje požadavkům na strukturu výběrového souboru (dle věku, vzdělání, pohlaví). Čím homogennější je složení domácností, tím větší musí být výběrový soubor (k dosažení potřebného efektivního rozsahu výběru). Uvedené předpoklady, které byly uplatněny při sestavování výběrového souboru, vycházely z dlouhodobých zkušeností s podobnými zjišťováními prováděnými v domácnostech.

K dosažení požadovaného efektivního rozsahu souboru 5 000 osob bylo, vzhledem k výše uvedeným okolnostem, nutno vybrat více než 7 tis. domácností (s necelými zhruba 12 tis. osob odpovídajícího věku). V porovnání s těmito údaji představoval rozsah základního souboru asi 6 045 tis. osob (58,2 % obyvatel ČR).

Další důležitou součástí každého statistického zjišťování je **složení výběrového souboru**. Dle doporučení Eurostatu měli být v šetření rovnoměrně zastoupeni muži a ženy v rozdělení do tří věkových skupin, a to od 25 do 34 let, od 35 do 49 let a od 50 do 64 let (nejméně po 1 660 osobách v každé skupině). Dalším požadavkem bylo zastoupení respondentů ve třech úrovních dosaženého vzdělání, a to dle užívané klasifikace v úrovni ISCED 1, 2, 3 C (kratší než 2 roky), ISCED 3 A, B (dvouleté a delší) a ISCED 5 a 6 (dále budeme s určitým zjednodušením tyto úrovně považovat za základní, střední a vysokoškolské vzdělání).

Významným uplatněným kritériem třídění souboru je také ekonomický status respondenta (zaměstnanec, nezaměstnaný a ekonomicky neaktivní osoba).

S ohledem na základní požadavek, tj. věrohodnost výsledků šetření, jsme uplatnili i další charakteristiku výběrového souboru, kterou je jeho prostorové rozložení. Způsob osídlení (v členění dle hustoty osídlení přibližně velkoměstský, maloměstský a venkovský) má jistě nemalý vliv na životní podmínky a možnosti lidí a souvisí nejen se vzdělaností, ale v menší míře i s věkovou strukturou populace. K těmto skutečnostem bylo nutno při sestavování výběrového souboru také přihlídnout.

Předpokladem odpovídající kvality dopočtených výsledků šetření - v celé struktuře výběrového souboru - byla vysoká míra odpovědí (unit response rate), která překročila 87 %.

b) Okruhy problematiky a zjišťované ukazatele

Dotazník šetření dalšího vzdělávání dospělých se týká zejména účasti na vzdělávání či kulturním životě, způsobů a podmínek těchto aktivit (např. využití IT, náklady vzdělávání) a částečně také dosažených výsledků (znalost cizích jazyků).

Obsahově je nejvíce zaměřen na formy celoživotního vzdělávání. Zahrnuje 66 otázek rozčleněných do osmi oddílů, z nichž jsou nejrozsáhlejší ty, které se týkají formálního a neformálního vzdělávání. Tyto otázky se vztahují k účasti na vzdělávání, k důvodům neúčasti, ke stupni vzdělávacího programu, k jeho obsahové náplni, k časovému průběhu vzdělávání, k instituci, která jej poskytovala, k vynaloženým nákladům a jejich úhradě, k využití informačních technologií a k překážkám v účasti na vzdělávání.

V případě mnohem menšího oddílu týkajícího se informálního učení je předmětem dotazu zdroj či způsob získávání poznatků a oblast, které se týká.

Samostatné části dotazníků tvoří otázky o používání informačních a komunikačních technologií, o jazykových znalostech a kulturní participaci (četba knih, tisku, návštěva kulturních představení a památek a návštěva sportovních akcí).

Podobně jako v jiných šetřeních sociálního charakteru byly také zjišťovány základní osobní údaje týkající se věku a pohlaví respondenta, státní příslušnosti, země jeho narození, pobytu, velikosti domácnosti, nejvyššího dokončeného vzdělání, ekonomického statusu, profese a příjmů.

Dotazník zahrnuje zejména otázky kvalitativního charakteru. Pokud je po respondentovi požadována odpověď vyjádřitelná číselným údajem, je nabídnuta formou odstupňovaných intervalů hodnot. Vyplnění dotazníku je i proto relativně snadné a nevyžádalo si zpravidla více než 40 minut.

Referenčním obdobím šetření bylo v zásadě období kalendářního roku 2007. Pouze otázky týkající se jazykových znalostí, četby novin, počtu vlastněných knih a samozřejmě osobní údaje (vyjma dosažených příjmů) se vztahovaly ke stavu platnému ke dni šetření.

Nutno říci, že ne všechny otázky dotazníku jsou stejně významné. Mezi ty, které byly označeny pro tazatele a respondenty jako „povinné“, patří základní osobní charakteristiky respondenta (zejména věk, pohlaví, dokončené vzdělání a ekonomický status), dále otázky týkající se účasti na vzdělávání, překážek, které v ní bránily, používání PC a internetu, znalosti cizích jazyků, četby knih a novin a návštěv kulturních a sportovních akcí.

Lze oprávněně předpokládat, že **stupeň věrohodnosti odpovědí na zadané otázky je proměnlivý**. Svůj vliv v tomto směru má stupeň významnosti otázky (viz výše), také skutečnost, že různé otázky jsou z pohledu respondenta rozdílně citlivé. Určité odchylky od reality lze předpokládat v případě osobních dat (stupeň dokončeného vzdělání, výše příjmů), nákladů na vzdělávání a jejich úhrady, překážek ve vzdělávání, informálního učení, četby a návštěv kulturních akcí.

Důležitým faktorem je také přesnost paměti respondenta. V případě, kdy se otázka vztahuje k posledním 12 měsícům (roku 2007), mohou být údaje blízké počátku roku méně přesné. Některé události může respondent přisuzovat předcházejícímu období a do referenčního období nesprávně nezahrnout či naopak do něj zahrnout i ty, které skutečně proběhly v období předcházejícím před referenčním (tzv. teleskopický efekt).

S ohledem na získání co nejpřesnějších odpovědí na zadané otázky nebylo přípustné zastoupení referenční osoby (někým jiným v rámci zvolené domácnosti).

Také z analytického pohledu mají otázky dotazníku rozdílnou váhu. Pro hodnocení úrovně dalšího vzdělávání je **zejména důležitý stupeň účasti na vzdělávání** (v třídění podle pohlaví, věku a vzdělání atd.), s tím související důvody neúčasti a dále úroveň využití nových

technologií a znalost cizích jazyků. Samostatný význam pro hodnocení kulturního vývoje mají otázky týkající se účasti na kulturních aktivitách.

c) Charakteristika průběhu šetření

Příprava vlastního šetření o dalším vzdělávání dospělých byla zahájena již v letních měsících roku 2007. Po projednání obsahové náplně dotazníku s Eurostatem byl dotazník přeložen do českého jazyka a upraven na naše podmínky tak, aby byl v českém prostředí plně srozumitelný. Na podzim uvedeného roku byl obsah dotazníku technicky zpracován do podoby užívané při zjišťování u respondentů a v potřebném množství dotazníků vytištěn.

Dále byl proveden nábor tazatelů, výběr respondentů a byly sestaveny pokyny pro terénní zjišťování. Počátkem roku 2008 byli tazatelé seznámeni se svými úkoly a v období ledna, února a března proběhlo vlastní šetření v domácnostech respondentů (referenčních osob ve věku 25 – 64 let). Tazatelé hovořili s respondentem a zaznamenávali odpovědi přímo do dotazníku.

Jak při přípravě, tak i v průběhu šetření jsme úzkostlivě dbali na zajištění ničím neovlivněného „nahodilého“ přístupu. Tazatelé vyhledávali vybrané domácnosti podle adresy a v bytových domech podle čísla bytu. V těch bytových domech, kde nebyly byty označeny pořadovým číslem, odpočítávali byty tak, že postupovali zdola nahoru a v jednotlivých podlažích zleva doprava. V příslušné domácnosti vybrali pouze referenční osoby (ty nesměly být nikým zastoupeny), provedli s nimi rozhovor a na místě v souladu s jejich odpověďmi vyplnili dotazník.

Práci tazatelů v průběhu šetření řídili koordinátoři (na úrovni krajů). Byli ve styku s tazateli, řešili s nimi nečekané problémy, přebírali od nich vyplněné dotazníky, prováděli jejich formální i věcnou kontrolu, popř. vraceli dotazníky k došetření a využitelné dotazníky předávali ústředí úřadu ke zpracování.

Na jaře roku 2008 započalo zpracování dat, dále byly stanoveny přepočítací koeficienty pro dopočet na základní soubor a vypracovány stanovené kontrolní tabulky pro potřeby Eurostatu. Tam byly naše údaje podrobeny důkladné kontrole a po odstranění všech nejasností je Eurostat na jaře 2009 odsouhlasil.